

Nevědění jako faktor v nepravdivé regulaci domácího násilí na ženách v zrcadle pandemie covidu-19*

BLANKA NYKLOVÁ^{1**}, DANA MOREE², VANDA MAUFRAS ČERNOHORSKÁ¹

¹Sociologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha

²Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha

Ignorance as a Factor in the Inconsistent Regulation of Domestic Violence against Women as Mirrored in the COVID-19 Pandemic

Abstract: In this article, we interpret some of the findings from an extensive explorative qualitative study conducted from April to December 2020 that used semi-structured interviews, interviews with clients of an assistance-providing organisation, and analyses of concrete cases from the period of the first pandemic lockdown in the Czech Republic. Domestic violence, especially in the form of intimate partner violence against women, was expected to grow in intensity as a result of the social crisis triggered by the COVID-19 pandemic. The government of the Czech Republic did not introduce any special measures to address this during any of the lockdowns or as part of any counter-pandemic measures. To interpret the analysis, we deploy a conceptualisation of ignorance. Ignorance in the area of domestic violence is reflected in the inconsistency of the system of assistance, and this was observed during the pandemic as well. Ignorance is shown to be integral to the system of assistance to domestic violence survivors and a key factor in its efficiency. The article also brings concrete insights into the effects of ignorance, which could be used as a basis for introducing practical changes to the system of assistance to survivors of domestic violence.

Keywords: violence against women, gender-based violence, forms of ignorance, system of assistance

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2022, Vol. 58, No. 5: 533–562

<https://doi.org/10.13060/csr.2022.034>

* Vznik tohoto článku byl podpořen v rámci projektů „Výzkumné centrum domácího a genderově podmíněného násilí“ (projekt č. LP-HRMGSA-009 spolufinancovaný z Fondů EHP 2014–2021) a „RESISTIRÉ“ (financovaného z programu Evropské komise pro výzkum a inovace Horizont 2020 na základě grantové smlouvy č. 101015990). Autorky děkují za komentáře v rámci recenzního řízení, za doporučení ze strany editorského týmu a Petru Gibasovi za komentáře k přepracovaným verzím textu.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Blanka Nyklová, Ph.D., NKC – Gender a věda, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: blanka.nyklova@soc.cas.cz.

Úvod

Za domácí násilí (jsou) považovány veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického, ekonomického či dalších forem násilí, k němuž dochází v rodině nebo v domácnosti anebo mezi bývalými či stávajícími manžely, partnery či osobami blízkými. Domácí násilí se dále vyznačuje opakováním, dlouhodobostí, cyklickým charakterem a postupnou eskalací. Role osoby ohrožené a páchající násilí jsou zpravidla jasně odděleny. Toto násilí probíhá na blízkých osobách a je specifické svou neverejností. [Úřad vlády ČR 2019: 5]

Předmětem předkládané studie je domácí násilí a přístupy k jeho řešení a prevenci, jak se vyjevily v průběhu přibližně prvního roku pandemie covidu-19. Proto ji otevíráme citátem, který námi zkoumaný jev definuje mimo jiné i pro institucionální aktéry, již mají proti domácímu násilí bojovat. Empirickou základnu studie představuje explorativní výzkum dopadů pandemie na řešení a prevenci domácího násilí, a to zejména na ženách [Nyklová, Moree 2021]. Tato data nám umožňují nahlédnout, kde se v rámci systémového řešení a prevence tohoto násilí ukazuje, co různí aktéři v rámci systému pomoci nevědí. Úhelným kamenem analýzy (ne)fungování současného systému pomoci se ukazuje být epistemologie a epistemické pozice, tedy to, kdo může/má co vědět a na základě toho konat. Je to zároveň právě vztah systému pomoci a nevědění, který pandemie pomohla zvýraznit. Příspěvek předkládané studie je pak dvojí: s odkazem na konceptualizaci nevědění Nancy Tuany [2006] představujeme nevědění jako integrální součást současného systému pomoci obětem domácího násilí a ukazujeme důležitost analýzy nevědění pro interpretaci toho, jak systém řešení násilí v současnosti (ne) funguje; konkrétní poznatky o tom, jak se nevědění projevuje a jakou roli v systému pomoci hraje, pak mohou sloužit jako základ pro praktické změny v systémovém řešení a prevenci domácího násilí.

Páchání domácího násilí a jeho legitimizaci – např. prostřednictvím vytěšňování tématu domácího násilí z relevantních veřejných politik, zneuznáváním závažnosti jeho dopadů na jedince i jeho okolí a společnost či bagatelizace jeho konkrétních projevů – chápeme v souladu s řadou studií jako fenomén, který je v rozporu se základním pojetím občanství v demokratických zemích, tj. s diskurzem rovnosti. V kontextu této definice přispívá daný fenomén k ustavování a udržování nerovné mocenské společenské struktury [Barbieri et al. 2021; Council of Europe 2019; Franzway et al. 2019; Peterman et al. 2017; Shreeves, Prpic 2019]. V naší studii se zaměřujeme na to, jak k této legitimizaci, a tedy i udržování role, kterou násilí (konkrétně domácí násilí na ženách) ve společnosti hraje, dochází a jakou podobu naopak nabývají snahy delegitimizující existenci násilí v blízkých vztazích. Data nasbíraná v průběhu prvního roku pandemie covidu-19 přitom ukazují, že tato mimořádná událost postupy legitimizace násilí pouze umocnila a pomohla zviditelnit. Jako zásadní se pro naši studii ukázala legitimizace násilí prostřednictvím různých typů politiky nevědění [Tuana 2006]. Ty se navíc v některých případech kloubí s dobře zdokumentovanou defenzivní praxí výkonu

sociální práce v rámci systému sociálně-právní ochrany dítěte [Hejnová, Chylíková 2020].

Na území České republiky má zavádění systémových opatření, jež by měla řešit páchané násilí, zajistit jeho prevenci a zabránit jeho legitimizaci, v gesci celá řada resortů, které jsou členy vládního Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách. Zejména se jedná o Policii České republiky (PČR), celorepublikovou síť intervenčních center a v případech, kde jsou násilí přítomny děti či násilí proti nim přímo směřuje, jsou to i orgány sociálně-právní ochrany dětí. Tyto tři instituce fungují jako tzv. pilíře pomoci [Prokúpková n.d.], ale domácí násilí se řeší i na dalších místech, zejména u soudů. Dále se jím zabývají i orgány činné v trestním řízení, přestupkové komise a místní samosprávy; nezastupitelnou roli v pomoci přeživším hrají lékařské služby. Domácímu násilí se věnují také neziskové organizace, které poskytují komplexní služby a zaměřují se i na prevenci, včetně poukazování na genderovou podmíněnost tohoto násilí. Představují proto zásadní složku řešení domácího násilí a pomoci. Do takto komplikovaného systému pomoci vstoupila na jaře 2020 pandemie onemocnění covid-19, u níž bylo na místě očekávat dopad na genderově podmíněné násilí [John et al. 2020; Peterman et al. 2020; van Gelder et al. 2020]. Proto se se začátkem pandemie covidu-19 začala v mnoha zemích světa zavádět nová opatření, která měla zamezit na základě předchozích výzkumů předpokládanému zvýšenému výskytu a/nebo eskalaci domácího násilí [Barbieri et al. 2021]. Zároveň v řadě míst začal monitoring i výzkum tohoto jevu právě v souvislosti s protipandemickými opatřeními, včetně studie, která představuje základ tohoto příspěvku [Nyklová, Moree 2021]. Kromě snah o podchycení vlivu protipandemických opatření (případně jejich absence) na jevy, jako je domácí násilí, je možné pandemii vnímat jako příležitost revidovat rámce, které běžně používáme k porozumění fungování systému pomoci. V případě domácího násilí výzkum dopadů pandemie ukázal, a tato studie dokládá, že nevědění je rámcem, který umožňuje pochopit celkové fungování systému pomoci, a to bez ohledu na samotný pandemický kontext.

V textu nejprve analýzu teoreticky ukotvujeme – stručně představujeme oblasti, na něž se zaměřuje výzkum genderově podmíněného domácího násilí, a shrnujeme mezinárodní, zejména evropský kontext. Na základě tohoto představení diskutujeme konceptualizaci forem nevědění jako základní rámec pro pochopení (ne)fungování současného systému pomoci v Česku. Po představení našeho metodologického přístupu konkrétně ukazujeme, jaké formy nevědění je možné díky pandemické situaci identifikovat na našem datovém souboru. V závěru článku se vracíme ke zhodnocení toho, jak může pandemická situace pomoci rozvíjet společenskovední porozumění domácímu násilí a jakou roli hraje nevědění v systému řešení tohoto jevu.

Teoretické ukotvení: aspekty domácího násilí, pandemie a nevědění

Vzájemná souvislost nejrůznějších forem nerovností v kombinaci s pravidelně sbíranými statistikami dokládá, že násilí, a to zejména fyzickému, sexuálnímu a takovému, jež v rámci blízkých vztahů vede k usmrcení, čelí především ženy [Violence against Women 2014; WHO 2021]. V mezinárodním měřítku se ukazuje, že domácí násilí, a to zejména jeho drastické projevy, směřuje výrazně častěji ze strany mužů vůči ženám, což souvisí s přetrvávajícími genderovými nerovnostmi, k jejichž reprodukci tento typ násilí přispívá [Anderson 2005; Hearn, McKie 2008; Kimmel 2002; Vidu et al. 2017]. Samotné dopady domácího násilí jsou navíc vždy genderované [Aldridge 2013; Chandy, Blum, Resnick 1996], což značí, že se právě genderové normy, respektive jejich vymáhání, mohou stát zdrojem násilného jednání. Terčem takového jednání jsou také muži či lidé, kteří nezapadají do binárního dělení na heterosexuální muže a ženy. Domácí násilí tedy souvisí s celkovými genderovými nerovnostmi ve společnosti (zejména v souvislosti se silně asymetricky rozdělenou péčí, ať už v soukromí, nebo v rámci pracovního trhu, a dále s ekonomickou nerovností) i genderovanou socializací [Jarkovská, Lišková, Šmídová 2010]. Tyto faktory podmiňují i traumatizaci člověka, proti němuž násilí směřuje, a jeho blízkých. Traumatizace se zároveň může týkat i osob, které na takové násilí poukazují či jej zkoumají [Flecha 2021; Levine, Klienová 2012; Williamson et al. 2020].

Výzkumy domácího násilí se často zaměřují na otázky prevalence [Shreeves, Prpic 2019; Stanley, Devaney 2017; UN Women 2020; Violence against Women 2014], především v rámci kriminologie se soustřeďují na souvztažné jevy tohoto násilí, tedy např. na typologii těch, proti nimž násilí míří [Petersson, Thunberg 2021; Walby, Allen 2004] a kdo se jej dopouští [Petersson, Strand 2020]. Dále se diskutuje genderová symetričnost či asymetrie tohoto jevu, respektive jeho distribuce v populaci [Buriánek, Pikálková, Podaná 2014, 2015]. V kvantitativním výzkumu je zároveň podstatné, zda je gender pouze redukován na pohlaví [Anderson 2005], jaké je složení vzorku – zda se jedná o osoby, které vyhledaly pomoc, či snahu o zachycení prevalence napříč společnostmi [Johnson 2016]. Na limity vycházející z typu vzorku (snaha o zachycení prevalence) v kombinaci s online sběrem dat ostatně naráží i jedna z prvních kvantitativních studií zachycující domácí násilí během pandemie v českém kontextu [Plášilová, Hůla, Krejčová, Klapilová 2021]. Zásadní je i zvolená typologie násilných projevů, tedy vymezení toho, jak násilné chování definujeme a jak ho sledujeme [Kimmel 2002]. Zkombinovat všechny tyto aspekty se ne vždy daří, což mimo jiné vychází i z velké komplexnosti sledovaných situací [Dvořáčková 2017]. Dále se v oblasti výzkumů domácího násilí setkáváme s prakticky zaměřenými studiemi, které analyzují zavedená opatření a postupy z hlediska jejich účinnosti a možných příčin nefunkčnosti [Hejnová, Chylíková 2020; Hester 2011]. V českém prostředí se interpersonálnímu násilí věnuje zejména kriminologie [např. Tomášek et al. 2019], a pokud se jedná o násilí v blízkých vztazích, pak také psychologie. Domácí násilí neuniklo ani pozornosti sociologie [Buriánek, Pikálková, Podaná 2014, 2015; Dvořáčková 2017] a sociální práce [Klepáčková, Krejčí, Černá 2020].

Výzkumy prováděné v reakci na pandemii naznačují, že covid-19 zatížil především ženy, které výrazněji trpí dlouhodobými ekonomickými a sociálními dopady pandemie a souvisejících nařízení [Fisher et al. 2021; Rushovich et al. 2021] a v porovnání s muži negativně ovlivnil míru zaměstnanosti žen [Czymara et al. 2020; Reichelt et al. 2021]. Covid-19 zároveň vedl ke zvýšení počtu i intenzity genderově podmíněného násilí (GPN), pod něž domácí násilí typově spadá [ECR 2020; EIGE 2021; Holmes 2021; Rosser et al. 2021].¹ V reakci na rozbíhající se pandemii byla v řadě evropských zemí přijata série opatření, jež lze rozdělit na tři typy aktivit: (1) zvyšování povědomí včetně informačních kampaní pro širokou veřejnost i přeživší, (2) zakládání a posilování kapacit telefonních linek a dalších komunikačních platform a (3) zajištění finanční podpory pro organizace poskytující služby v oblasti GPN, včetně provozu azylových domů [Cibin, Stöckelová, Linková 2021].

Česká republika patří k zemím, které nepřijaly v reakci na zvyšující se prevalenci domácího násilí žádná speciální opatření, případně vydaly pouze prohlášení a doporučení, jež byla naplněna jen ve velmi omezeném rozsahu [ibid.]. Stejně tak v českém kontextu během pandemie zcela absentovalo vyhodnocení dopadů přijatých protipandemických politik na přeživší domácího násilí a jejich děti, potažmo na rovnost žen a mužů obecně. Podle veřejně dostupných informací vláda během prvních dvou let pandemie nerealizovala žádné hodnocení genderových dopadů implementovaných politik, a tudíž neměla možnost ani monitorovat, ani vyhodnotit jejich vliv. Hodnocení dopadů na rovnost žen a mužů, tzv. gender impact assessment [Götzmann, Bainton, 2021], v rámci kterého má být zohledňováno genderové hledisko již při samotné přípravě politik, patří přitom jakožto součást širší strategie gender mainstreamingu mezi závazky vlády ČR již od roku 2001 [Šponďrová et al. 2016].²

Pandemická situace zároveň zvýznamnila způsoby, jimiž strategicky používané nevědění podmiňuje nečinnost konkrétních složek systému pomoci včetně

¹ Dosavadní studie pokrývají téma GPN během pandemie z řady perspektiv. Výzkumné týmy analyzují dopad pandemie na GPN v jednotlivých zemích [Boserup, McKenney, Elkbuli 2020; Decker et al. 2022; Lundin et al. 2020], regionech [Nagashima-Hayash et al. 2022], případně nabízejí srovnání různých národních kontextů [Johnson et al. 2020]. Studie zkoumají dopad pandemie a přijatých opatření na GPN v kontextu digitálních technologií [Jatmiko, Syukron, Mekarsari 2020], dále pak z pohledu přeživších [Clark, Jordan 2021] i zdravotnického personálu, který s nimi v rámci systému pomoci pracuje [Green et al. 2020]. Výzkumy formulují také řadu doporučení – např. na základě dřívějších humanitárních krizí [Sharma et al. 2021], s důrazem na intersekcionální přístup [Dlamini 2021] nebo genderově inkluzivní vedení s dostatečným zastoupením žen [Meagher, Singh, Patel 2020; John et al. 2020]. S odkazem na metodologické nástrahy zkoumání GPN během pandemie upozorňují vybrané studie na obtíže při snaze o kvantitativní zachycení nárůstu případů v přímé korelaci k lockdownům [Piquero et al. 2020] a při modelování dopadů pandemie na GPN [Lokot 2021].

² Gender impact assesment (GIA) během pandemie covidu-19 běžně chybí i v ostatních evropských zemích [Cibin, Stöckelová, Linková 2021].

jednotlivých aktérů. Z pohledu ne/přijímaných politik je v tomto ohledu pozoruhodná pozice Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách. Ten již 6. 4. 2020 vydal podnět k ochraně obětí domácího a sexuálního násilí včetně výzvy vybraným ministerstvům ke sběru a vyhodnocování dat k domácímu násilí, doporučení analýzy výjezdů PCR, vytvoření metodických pokynů pro orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a spuštění informační kampaně. Z těchto doporučení byla realizována pouze omezená informační kampaň a ad hoc opatření. Faktické ignorování doporučení specializovaného výboru v pandemické situaci se zdá souviset s tím, že v současném systému není vnímán jako rovnocenný producent vědění, resp. jím formulovaná doporučení nejsou v převážné většině případů brána v potaz. Tato epistemická pozice je dále zvýznamněna jeho poradním statutem, tedy velmi omezenými možnostmi vymáhat zavedení svých doporučení, obzvláště pokud jsou mimo rámec *Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019–2022*. Pandemická situace tak umožnila zviditelnit způsoby, jimiž jsou doporučení tohoto orgánu zpochybňována zejména některými resorty pravidelně i mimo pandemii [Úřad vlády ČR 2021]. A to i přesto, že v něm působí i zástupci a zástupkyně pomáhajících a feministických organizací, jež přímo s přeživšími pracují.

Jak ilustruje výše uvedený příklad, epistemické pozice jednotlivých aktérů na poli systémového řešení a prevence domácího násilí se tak zdála od začátku pandemie jako jeden z důležitých faktorů, které ovlivňovaly, jaká opatření jsou zaváděna, respektive že téměř žádná zavedena nebyla. Konceptuální rámec, ze kterého vychází tato stať, se proto zaměřuje na epistemologii a způsoby, jimiž víme a jež dále ovlivňují, jak na základě našeho vědění konáme či naopak nekonáme. Nancy Tuana [2006] ukazuje roli, kterou nevědění hraje při vytváření znalosti, tedy při konstruování toho, čemu důvěřujeme jako faktům. Navrhuje typologii způsobů, jimiž je možné něco nevědět, a příklady čerpá z empirických výzkumů v oblasti feministických studií. Ve své typologii uvádí celkem šest způsobů, jimiž je možno nevědět, jež se v některých případech kombinují a posilují. V rámci sociologie se analogicky objevuje koncept strategického nevědění [McGoey 2012], který umožňuje podchytit, že nevědění je často institucemi a sociálními aktéry aktivně využíváno jako zdroj, který dovoluje jednat minimálně krátkodobě výhodným způsobem. Strategické nevědění pak koresponduje s konceptem politik nečinnosti [Veselý 2007], který popisuje, na základě čeho dochází k systematickému nekonání na politické a institucionální úrovni i na úrovni konkrétních aktérů [Tenglerová 2011]. Strategické nevědění i politiky nečinnosti mají svůj základ v epistemologii, a proto jako základní rámec používáme tři v rámci analýzy našich dat identifikované a interpretačně nosné způsoby konceptualizované Tuanou [2006], jimiž je možné nevědět, což následně umožňuje nekonat či konat v rozporu s dostupným poznáním.

Prvním typem je nevědění plynoucí z konstruování identit, které jsou epistemiicky znevýhodněné. Lidé, kteří jsou silně traumatizováni, jsou stigmatizováni jako právě *proto* nedůvěryhodní, což umožňuje jejich vědění, pramenící z přímé

zkušenosti, označit za nedůvěryhodné, chybné, a tedy i nepodstatné [ibid.: 13]. Pod tento první typ ale spadají i identity, které jsou stigmatizovány například pro údajnou podjatost, jež jim má bránit produkovat relevantní vědění. V kontextu domácího násilí se v rovině národních politik potenciálně jedná o kohokoli, kdo vychází z feministických pozic či prostě konstatuje, že toto násilí je genderově podmíněné [Cavaghan, Kulawik 2020]. Prakticky se zpochybnění těchto pozic projevuje mimo jiné tím, že se prosadil do značné míry zavádějící pojem domácí násilí [Krizsan, Popa 2014].

Druhým typem nevědění je záměrná neznalost. Jedná se o systematický proces sebeklamu, který se vyskytuje zejména u lidí v privilegovaných pozicích a jehož důsledkem je reprodukce stávajících vzorců nerovnosti. V konceptualizaci strategické neznalosti je to právě záměrná neznalost, která se projevuje nejvýrazněji, byť s ostatními typy nevědění úzce souvisí. To, že jde o systematický proces, ukazuje na neznalost, jejíž udržování je aktivním procesem, prací. Tyto dva typy nevědění se často kombinují – lidé v privilegovaných pozicích se mohou záměrně nesnažit cokoli zjistit o vědění těch, kdo jsou v pozici zcela opačné. To jim umožňuje následně nekonat v případech, o kterých by vědění mít mohli, ale strategicky využívají své neznalosti k dosažení vlastních cílů, např. udržení statu quo.

Poslední interpretačně užitečnou kategorií neznalosti, která je relevantní pro porozumění (ne)fungování pomoci péče v oblasti domácího násilí, je povědomí o tom, že něco nevíme, které nás ale nevede k potřebě nevědění zjistit. Víme, že něco konkrétního nevíme, nevědění nás ale nezajímá a nejsme motivováni tuto situaci změnit [Tuana 2006: 4]. Potřeba vědění, které by mohlo vzniknout, pokud bychom se nevěděnímu věnovali, není vnímána jako dostatečně opodstatněná, což ale může dále udržovat pro některé skupiny nepříznivý stav. Tuana jako příklad používá minimální pozornost věnovanou výzkumu možností antikoncepce pro muže – ta je mimo jiné zdůvodňována údajnou nevhodností, vnímanou nepraktičností (předpokládána neochota a nespolehlivost mužů). V případě domácího násilí jde například o neochotu seznámit se blíže s principy fungování traumatu a jeho dopadem na přeživší a jejich okolí. Toto nevědění je zdůvodňováno tím, že by mohlo být pro výkon spravedlnosti kontraproduktivní, a proto ani není žádoucí o něj usilovat.³

Typologie nevědění – a to i ta, se kterou pracujeme v rámci této studie – je normativní, protože kriticky ukazuje, jak ke konstrukci konkrétních forem nevědění dochází. Primárně se soustřeďuje na nevědění, které je výsledkem konkrétních kroků a není možné jej označit za nevyhnutelné. Zejména však upozorňuje, že jednotlivé typy nevědění dopadají na společnost nerovnoměrně, a naznačuje, jak se to děje. Různé formy nevědění často prohlubují či upevňují stávající nerov-

³ V rámci analýzy jsme se setkaly i s příklady většiny dalších typů nevědění, neukázaly se ale srovnatelně nosné. Jedná se o situace nevědění, kdy nevíme, co a že nevíme; cílené zabraňování v poznání (s cílem získat či udržet kontrolu nad určitou skupinou); a konečně opak záměrné neznalosti – přijímání toho, co vědět nemůžeme.

nosti a vedou i k udržování systému pomoci jako celkově nefunkčního s ohledem na jeho roli prevence a řešení domácího násilí. Protože je typů nevědění více a vzájemně se kombinují, není tato nefunkčnost nutně konzistentní, tedy vždy a všude stejná, zejména pokud jde o fungování systému a jeho jednotlivých složek v různých částech republiky.

Metodologie

Podnětem pro zahájení výzkumu, na kterém stojí tato studie, byl rozpor mezi výzkumy, které upozorňovaly na potřebu intenzivní intervence v oblasti násilí na ženách a dětech během pandemie covidu-19, respektive násilí na znevýhodněných skupinách populace v obdobné situaci [John et al. 2020; Peterman et al. 2020] a neaktivitou, kterou v tomto směru vykazoval český stát. Přes medializaci mezinárodních výzev na zavedení opatření v těchto oblastech [WHO 2020] se v ČR spíše objevovaly statistiky mapující počty tzv. vykázaní, naznačující, že případů ubylo [Rubášová 2021]. Naopak pomáhající organizace zabývající se genderově podmíněným násilím zaznamenaly zvýšení poptávky po svých službách téměř okamžitě po zavedení epidemiologických opatření, jež se zdá přetrvávat [Nyklová, Moree 2021].⁴ Výzkumný tým k výzkumu přivedla kromě zájmu o problematiku i předchozí spolupráce s danými organizacemi.⁵

Aby výzkum mohl zodpovědět otázku týkající se vlivu pandemie a souvisejících opatření na násilí na ženách⁶ zejména v kontextu domácího násilí, byl zvolen explorativní design kombinující více zdrojů dat. Primární vzorek sestával z případů, které v průběhu prvního nouzového stavu v roce 2020 řešily organizace ROSA – Centrum pro ženy, z. s., Acorus, z. ú., a proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s. První fáze výzkumu proběhla od 18. dubna do 5. června 2020. Uvedené neziskové organizace poskytly data z aktuálně řešených případů (celkem 71) od začátku nouzového stavu. Vzhledem k velké citlivosti dat a situacím, v nichž se ohrožené osoby na organizace obracejí a které často znamenají ohrožení základního fyzického bezpečí [UN Women, WHO 2020], jsme se po dohodě s organizacemi rozhodly pracovat s terénními deníky.

⁴ Tato diskrepance mezi oficiálními statistikami PČR o počtech vykázaní a daty, která se sbíraly pomáhající organizace, dále zvýznamňují rozdílné a nerovné pozice, ze kterých je generováno vědění týkající se GPN. Přestože data organizací naznačovala, že GPN bude představovat během pandemie závažný problém již v samých počátcích, v prvních týdnech dominoval ve veřejném diskurzu spíše narativ založený na – co do skutečné incidence násilí nepřesných – počtech vykázaní ze strany PČR.

⁵ Výzkumný tým tvořily Dana Moree a Blanka Nyklová. Třetí autorka tohoto textu, Vanda Maufras Černohorská, se zaměřuje na výzkum společenských dopadů pandemie na nejrozličnější oblasti včetně genderově podmíněného násilí v mezinárodním srovnání.

⁶ V rámci případů z organizací jsme zpracovávaly i situaci, kde byl násilím postižen muž, ostatní případy se týkaly žen.

Jednotlivé pracovnice zaznamenávaly po rozhovorech s ohroženými osobami jednak základní informace o případu, dále pak navržený postup, své postřehy z rozhovoru a nakonec vlastní reflexi. Tímto způsobem bylo analyzováno 71 nových případů, které se k organizacím dostaly během prvního nouzového stavu.

Vzhledem k okolnostem – klientky se na organizace neobracejí kvůli výzkumu a činí tak často v krizových situacích – nebylo eticky možné doptávat se na detaily spojené s přímým vlivem pandemie na jejich situaci. Proto jsme se rozhodly doplnit tato data o rozhovory s dlouhodobými klientkami, které již neřeší akutní ohrožení. Tímto způsobem proběhlo jedenáct polostrukturovaných rozhovorů s dlouhodobými klientkami, které vedly proškolené pracovnice pomáhajících organizací, jež jsou zároveň kontaktními osobami pro klientky. Obě výzkumnice průběžně podrobně pročítaly a tematicky kódovaly přepisy takto pořizovaných rozhovorů. Řada případů ukazovala na propast ve spolupráci mezi státní správou a pomáhajícími organizacemi. Abychom zjistily, zda to platí pouze pro dotčené v Praze sídlící organizace, pořídily jsme devět rozhovorů reflektujících dopady pandemické situace i v dalších mimopražských organizacích – Magdalenium, z. s., Persefona, z. s., Pro Dialog, z. s., Pro Sapia, z. ú., a Women for Women (W4W), o. p. s. Jako sekundární zdroj dat jsme využívaly i dokumenty z různých institucí, jež se k průsečíku domácího násilí a pandemie vztahovaly. K analýze dat jsme přistoupily pomocí hermeneutické analýzy. Ta předpokládá přístup k datům z určité perspektivy (tj. snahy zachytit dopad pandemie na povahu a řešení domácího násilí, dále pak teoretická předporozumění související s odborným zaměřením autorek) a prakticky zahrnuje jejich cyklické pročítání, které vedlo k určení hlavních témat a dále k nalezení vztahů mezi těmito tématy [Patterson, Williams 2002: 45].

Vzhledem k tomu, že v této fázi výzkumu platil první nouzový stav, cyklické pročítání získaných dat prováděly obě výzkumnice nezávisle na sobě stejně jako identifikaci hlavních témat. Teprve nad nimi následovala diskuse, v níž jsme shledaly, že jsme identifikovaly téměř identický soubor témat. Následovalo vyjasňování předporozumění na obou stranách (zejména kategorie genderu a bez/moci v analýze), jehož cílem bylo nalézt shodu na vztazích, které mezi tématy panují, což bylo možné díky kompatibilitě obou oborových zaměření. Již v této etapě se nevědomost a neprofesionalita objevily mezi identifikovanými tématy. Ta zahrnovala i nekonzistentní postup nejen v době pandemie ze strany tzv. pilířů pomoci. Výzkum měl být po první fázi ukončen, protože se očekávalo, že pandemie ustoupí. Výzkum byl navíc realizován bez finanční podpory.⁷ Navzdory této situaci právě zjištění týkající se tzv. pilířů pomoci vedla výzkumný tým k bližšímu prozkoumání role, kterou aktéři v rámci pilířů pomoci v systému se-

⁷ V průběhu první fáze výzkumu se podařilo získat částečnou finanční podporu z interního výzkumného programu FHS UK Progres a po prezentaci jeho závěrů následně i finanční podporu dalšího výzkumu od kanadské ambasády. Z hlediska realizace se jednalo zejména o prostředky určené na přepisy rozhovorů.

hrávají, i jejich hodnocení vlivu pandemie na domácí násilí. Vzhledem k tomu, že samotná rozhodnutí o pokračování výzkumu a dilemata, která musel autorský tým řešit, ukazují na podstatu diskutovaného problému, zaměříme se podrobněji právě na příběh tohoto výzkumu a následnou interpretaci dat prezentovaných v obsáhlé výzkumné zprávě [Nyklová, Moree 2021] prostřednictvím různých typů politiky nevědění [Tuana 2006].

Druhá fáze výzkumu proběhla od 7. června do 10. září 2020. Této fáze výzkumu se účastnilo devět pracovníků a pracovníc OSPOD, devět pracovníků a pracovníc PČR, tři pracovnice intervenčních center, dvě terapeutky, dalších osm pracovníc a pracovníků z dalších NNO a proběhly i dva pilotní rozhovory s právníkem a právníčkou. Co se geografického složení vzorku týče, snažily jsme se oslovovat pracovnice a pracovníky z těch regionů, kde působily alespoň některé z již oslovených pomáhajících organizací. Pomocí výběru vzorku jsme tak blíže sledovaly i situaci v daném regionu a hovořily jsme s více aktéry z jednoho místa, což umožnilo hlubší vhled do vzájemných vztahů a fungování mezi jednotlivými aktéry. V této fázi se výzkum podobal svým designem klasickému kvalitativnímu explorativnímu výzkumu založenému na osobně prováděných hloubkových rozhovorech, jejich prepisech a opět jejich hermeneutické analýze [Bogner, Littig, Menz 2018; Flick 2018].

Po ukončení sběru dat jsme znovu přistoupily k samostatné analýze a následnému porovnávání témat. Tato fáze výzkumu přinesla hlubší poznání některých detailů, které vytvářejí kontext propisující se do řešení konkrétních případů zaznamenaných v první fázi výzkumu. Druhá fáze výzkumu potvrdila nekonzistentní fungování systému pomoci nejen během pandemie (případ domácího násilí s obdobným průběhem bude podle místa, kde k němu dojde, potenciálně řešen velmi různě). Tato nekonzistence je do značné míry způsobena různou mírou citlivosti na násilí a s ní souvisejícím přístupem k přeživším. Významnou roli tu ale také hraje způsob a úroveň spolupráce mezi jednotlivými složkami, mezi něž je řešení případu roztříštěno. Kromě této systémové nekonzistence ukázala analýza dat z druhé fáze výzkumu tabuizaci řady témat, jež se mimo jiné vážou k genderovému rozdělení rolí (zejména co se role matek týče), včetně sexualizovaného násilí a řešení situace dětí v rámci násilí v rodině [Nyklová, Moree 2021].

Během druhé fáze výzkumu byly opakovaně zmiňovány soudy jako instituce, kde by mělo být možné násilí zastavit, kde se to ale zároveň děje jen ve velmi malé části případů. Důvodem je především velká časová prodleva mezi snahou o řešení násilné situace a prvními rozsudky. Tento stav byl v době pandemie ještě zhoršen tím, že účastnice a účastníci výzkumu opakovaně poukázovali na to, že soudy během nouzového stavu nesoudily nebo soudily výrazně méně a vydávaly předběžná opatření. Výzkum jsme proto rozšířily o rozhovory se soudci, soudkyněmi a právníky a právníčkami, kteří oběti zastupují. Třetí fáze výzkumu proběhla od 11. září do 3. prosince 2020 a zaměřila se na pět soudců a soudkyň a dalších pět advokátů a advokátek, a to jak z oblasti trestního, tak z oblasti civilního práva. Obě složky soudního systému jsme zahrnuly do výzku-

mu především proto, že civilní soudy se k případům domácího násilí dostávají zejména v rámci opatrovníckého řízení, které se často stává místem pokračování, či dokonce stupňování násilí. Epistemická pozice soudů a s ní spojené (ne)vědění je zároveň důležitou součástí politik nečinnosti a v důsledku i toho, jak systém pomoci v Česku (ne)funguje.

(Ne)vědění o domácím násilí před pandemií a během ní

Lokální poznání v oblasti genderově podmíněného násilí v době před pandemií je relativně obsáhlé, a to zejména díky datům a analýze z doposud nejkomplexnějšího výzkumu na téma násilí na ženách, který realizovala Agentura Evropské unie pro základní práva a jehož výsledky byly publikovány v roce 2014. Výzkum ukázal, že více než 25 % žen v Evropské unii se po patnáctém roce života setkal s fyzickým nebo sexuálním násilím, v ČR to bylo 21 % žen; 47 % žen v České republice zažilo nějakou z forem psychického násilí, nejčastěji kontrolující jednání [Sokačová et al. 2020; Violence against Women 2014]. V ČR nějaké formě domácího násilí během dospělosti čelilo 27,7 % žen a téměř třetina z tohoto počtu musela v této souvislosti vyhledat lékařskou pomoc [Hokr Míhlová, Ondrušková, Dohnal 2016]. Zároveň je oblast domácího násilí v ČR typická tím, že vykazuje vysokou latenci a prevalenci [Sokačová et al. 2020; Violence against Women 2014], v čemž se výrazně neliší od situace v ostatních evropských zemích [Buriánek, Pikálková 2013]. Pomoc institucí pak vyhledá v ČR jen 16 % žen [Pikálková, Podaná, Buriánek 2015]. Daniel Topinka v této souvislosti uvádí jako alarmující, že 26 % obětí o domácím násilí nehovoří vůbec s nikým [Topinka 2016]. Výzkumy zároveň svorně poukazují na institucionálně podmíněnou roztržičnost na rovině terminologie i praxe v oblasti systémové pomoci [Barvíková, Palonciová 2016; Kunc et al. 2012; Topinka 2016; Všeticková, Zděnek, Molnár 2017].

Zmiňované lokální analýzy se shodují i na výčtu praktických bariér, které brání v odchodu z násilného vztahu, jako ekonomická tíseň a nedostatek dostupného bydlení včetně míst v azylových domech či v jiném typu sociálního bydlení. Dále pak strach z pomsty agresora, která se projevuje jak zvýšeným násilím v okamžiku, kdy se ohrožená osoba rozhodne situaci řešit, tak především v boji o děti, respektive v jejich manipulaci a případně ohrožování [Topinka 2016: 144]. Z výzkumů nevyplývá, že by systém s těmito překážkami výrazně proaktivně pracoval, řešení je tedy i z důvodu roztržičnosti nesnadno dosažitelné i u té části ohrožených osob, které se na institucionalizovanou pomoc obrátí. Zásadní bariérou je mimo jiné i traumatizace, k níž v rámci násilí dochází [Klepáčková et al. 2020; Levine, Klienová 2012].

Nacházíme se tedy v situaci, kdy jsou dostupné zevrubné informace o rozsahu domácího násilí, jeho podobách a dopadech, stejně jako o problémech, s nimiž se potýká a které do určité míry produkuje systém pomoci. Přes tyto znalosti nedochází v posledních letech k zásadnějšímu posunu a nedošlo k němu ani

v reakci na pandemickou situaci. Ta naopak umožňuje ukázat, jakou roli hraje nevědění v rezistenci systému ke změně, konkrétně jeho strategicky využívané typy, jež jsou ale v systému přítomné bez ohledu na ni. Náš výzkum o pandemické situaci a jejím vlivu na domácí násilí na ženách umožňuje reflektovat typy dílčích nevědění, jež se zdají přispívat k vysoké latenci tohoto jevu, respektive k omezené kapacitě systému pomoci samotné násilí zastavit. Analýza sebraných dat ukázala, že se systémem prolínají různé typy nevědění. Ty se často různým způsobem kombinují, nicméně v následující analýze vyzdvihujeme případy, kdy některý z typů nevědění převládá. Konkrétně jde o kategorie nevědění plynoucí z konstruování epistemicky znevýhodněných identit, záměrnou neznalost a konečně povědomí o tom, že něco nevíme, které nás ale nevede k potřebě nevěděně zjistit. Jednotlivými kategoriemi se budeme zabývat postupně.

Epistemická nerovnováha a nevědění plynoucí z konstruování identit

První z typů (ne)vědění o domácím násilí je založen na epistemickém znevýhodnění, a to zejména na znevažování určitých typů vědění. Na příklad, v roce 2020 – tedy během pandemie covidu-19 – předkládají Paprsteinová a Vojtíšková následující shrnutí situace na základě vyhodnocení dopadu pandemie v rámci interního šetření v síti intervenčních center. Podle nich ohrožené osoby:

- hodnotí kladně přístup policistů a zároveň se setkávají s nerespektováním zákona o obětech trestných činů ze strany policie;
- oceňují podporu ze strany navazujících služeb typu pomáhající organizace, sociálně aktivizační služby (SAS) a zároveň popisují nepodporující a direktivní přístup ze strany OSPOD, často jsou nuceny k mediaci, nebo dokonce je na nich aplikována tzv. Cochemská praxe, poukazují na nedostatek citlivosti;
- uvádějí nedostatek krizových lůžek, míst v azylových domech, cenově dostupného sociálního bydlení i absenci odborných psychologických a psychiatrických služeb se specializací na oblast a domácího násilí [Paprsteinová, Vojtíšková 2020: 17].

Tento výčet nefunkčních či přímo zraňujících systémových opatření přesto autorky o několik odstavců níže hodnotí takto: „systém odborné pomoci osobám ohrožených domácím násilím je od roku 2007 nastaven velmi dobře“ [ibid.: 18]. Jedna z autorek je přitom vedoucí asociace pracovníků intervenčních center – tzv. APIC – který zastupuje ve Vládním výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách. Její hodnocení má tedy potenciálně přímé dopady na případné změny – či jejich absenci – v rámci celého systému. Hodnocení systému jako dobře nastaveného navzdory existujícím datům z řady výzkumů včetně interního výzkumu APIC tak může vést k nečinnosti. Problémy, jež jsou nedílnou součástí systému pomoci, jsou tedy sice na jedné úrovni známy, do celkového hodnocení systému jako takového ale často nevstupují. Vědění o nich, jež by zakládalo nutnost jednat a situaci hodnotit jinak, je aktivně potlačováno. Vědění o oblastech a ohledech domácího násilí, jež se nedaří konzistentně řešit, je ignorováno, není mu přiznána pozornost.

Porovnání jednotlivých výpovědí v rámci výzkumu nás také vedlo k závěru, že v rámci celého systému panuje na řadě míst neznalost průběhu cyklu domácího násilí a z něj vyplývajícího traumatu i dopadů obojího, jež ovlivňuje možnosti řešení situace na straně ohrožených osob. Na straně reprezentantů systému pomoci se jedná o neznalost pohledu osob, které jsou epistemicky znevýhodněné a jež tato neznalost dále poškozuje. Jedna z mála věcí, na níž se lidé z jednotlivých oblastí shodovali, bylo hodnocení fungování systému slovy „je to člověk od člověka“, přičemž právě schopnost a ochota násilí vyhodnotit a adekvátně přistupovat k lidem, kteří jsou jím postiženi, se ukazují jako klíčové [Nyklová, Moree 2021]. Tato neznalost je tedy nerovnoměrně distribuovaná, nicméně přítomná u osob a institucí v epistemicky výhodné pozici.

Epistemická pozice jednotlivých aktérů tedy úzce souvisí s jejich rolí v systému řešení násilí. Z tohoto pohledu hrají specifickou roli zejména trestní soudy, které část celého systému vnímá jako jedinou instanci, jež může skutečně vědět, a tedy potvrdit či vyvrátit, zda k násilí došlo. V první vlně pandemie soudy de facto přestaly na několik měsíců soudit vše kromě předběžných opatření. V dalších vlnách pandemie se pak soudy chovaly rozdílně, často v závislosti na rozhodnutí konkrétního soudce či soudkyně. To způsobovalo velké průtahy v již tak zdlouhavém soudním řízení.

Opatrovnické i trestní se nesmírně táhnou – sexuální zneužívání a soud už probíhá tři čtvrtě roku, a to je neslýchané – pro toho chlapce je to neuvěřitelná tortura a soudy nejsou schopné s tím něco dělat – koronavirus v tom udělal dost – odložily se věci jako znalecké posudky, nikdo nám to neoznamoval. (První fáze výzkumu, organizace Prodialog)

Soudy jsou v rámci praktického řešení konkrétních případů vnímány jako instance s nejvyšší epistemickou pozicí. Ta se ale nezdá korespondovat s potřebami, jež plynou z vědění osob, které jsou naopak epistemicky nejvíce znevýhodněné. Jejich vědění ale zároveň není absolutně nepřístupné, naopak zejména služby, které jsou osobám zasaženým domácím násilím k dispozici, o něm mohou mít dobrý přehled.

V rámci systémové pomoci by tak sice bylo možné vědět o tom, že tyto problémy existují, takové vědění se ale nezdá být v souladu s tím, k čemu minimálně tato složka systému ono vědění potřebuje. Epistemická pozice, tedy kdo je tím, kdo ví a kdo neví, zde hraje zásadní roli. Závažnost tohoto do jisté míry záměrného nevědění, či nezájmu vědět, souvisí s nerovným epistemickým postavením jednotlivých aktérů. Problémy uvádějí lidé, kteří jsou násilím sami zasaženi. Interpretace překážek, na které přežívší narážejí, přichází (kromě jiného) od vedení sítě intervenčních center, které de facto popírá, že tu nějaké problémy jsou. Epistemické postavení ohrožených osob je tím dále oslabováno a naopak pozice této složky systémové pomoci je tím utvrzována. Ukazuje, že na interpretaci přeživších nemusí být brán zřetel, jejich poznání není jako takové interpretováno. Do podobně epistemicky nevýhodné pozice jako přeživší se dostávají i organiza-

ce, které na negativní zkušenosti s fungováním systému dlouhodobě upozorňují a jež otevřeně poukazují na genderovanost domácího násilí.

Epistemické znevýhodnění obětí je ale nejlépe vidět přímo na přístupu systému k nim, což zejména platí u obětí sexualizovaného násilí. Jak poznamenala jedna ze soudkyň, domácí násilí se řeší v režimu důkazní nouze. Svědci mnohdy neexistují nebo jsou to pouze nezletilé děti, přičemž většina domácího násilí nemá žádné zjevné a viditelné důsledky, které by ohrožená osoba mohla lehce doložit. Může se tak zdát, že se nacházíme prostě jen v objektivně existující situaci, která nemá řešení. Analýza poskytnutých rozhovorů ale ukazuje, že nevědomost o tom, zda k násilí došlo, či nikoli, vyplývá v řadě případů z nastavení a fungování systému. Toho stejného systému, který má násilí odhalovat a řešit. Epistemické postavení ohrožené osoby není na stejné úrovni jako postavení institucí, které mají moc situaci za násilí označit a dále ji řešit, jak ilustruje následující citace.

Sexuální násilí je v rámci domácího násilí naprosto bagatelizováno. Velmi často není vůbec dáno v jednočinném souběhu. Oběť prostě vypráví, jak ji týral, týral, týral, pak řekne, že ji čtyřikrát znásilnil – a nikdo se na to nezeptá. To znásilnění se vůbec nevyšetří v rámci toho domácího násilí. Přestože tam není faktická konzumpce a mělo by to být v jednočinném souběhu. (Nebo ve vícečinném; podle toho, jak to ten pachatel udělal.) Vůbec se to tedy nevyšetřuje, ačkoli u většiny obětí těžkého domácího násilí, které znám, bylo sexuální násilí součástí. Imanentně to vyplývá z toho, jak domácí násilí funguje. Je to ta nejvíce zraňující složka. A pachatel chce oběť ovládat – u domácího násilí je cílem pachatele absolutní ovládnutí. Jak někoho nejvíce ovládáte? Přes tu nejintimnější součást. Takže to je složka, která přichází automaticky. Ale vůbec se nevyšetřuje. A pokud se vyšetřuje, úplně se marginalizuje. Zároveň za to padají úplně směšné tresty. (Druhá fáze výzkum, Surdová, advokátka)

K podrývání epistemického postavení přeživších může přispět i roztříštěnost systému pomoci. Pokud jednotlivé složky řeší pouze výsek z násilné situace a jejích dopadů, je výrazně snazší bagatelizovat násilí, a tedy pomíjet podstatu domácího násilí, jež je potenciálně i celoživotně traumatizující. V některých případech není jednotlivý incident jen bagatelizován, ale oběť může být přímo zpochybňována, což je obzvláště markantní a také časté u sexuálního násilí: „*Znásilnil? Hm, dokažte mi to. Jak si pamatujete, že to bylo znásilnění?*“ jak v rozhovoru uvedla o výslechu u soudu advokátem protistrany pracovnice PČR.

Existence epistemické nerovnováhy je zároveň v řadě případů strategicky popírána, na což upozorňuje například psycholog intervenčního centra:

To je právě to, s čím jsem se teď taky začal setkávat, vlastně ve dvou případech, kdy prostě jsem jako potřeboval zjistit nějakou informaci, jestli bylo sděleno obvinění tomu člověku, a ta kriminalistka mi říká: „No ale to přece máte jako ohrožená osoba vědět.“ A já říkám: „No ale těch pojmů je prostě tolik, že nemá vůbec šanci pojmout,

co všechno, v jaké fázi je trestní řízení apod.“ Tak jako, že ti policisté, kteří třeba v tom jsou každý den, tak tomu rozumí, ale samozřejmě klienti, kteří se s tím setkávají poprvé v životě, nemají vůbec šanci to nějak pobrat. Mají podepsané poučení, ale... (Druhá fáze výzkumu, Ryba, IC)

Kromě roztříštěnosti celého systému, jehož jednotlivé složky spolu v řadě míst nekomunikují, hraje velkou roli při řešení jednotlivých případů i odpírání důvěry ohroženým osobám a potažmo i těm, kdo jim důvěřují [Flecha 2021], což úzce souvisí právě s výše zmíněnou epistemickou nerovnováhou. Velkou roli v těchto situacích hraje obava z obvinění někoho, kdo se násilí nedopustil. Tato obava má však za následek, že jsou v řadě míst všechny ohrožené osoby vnímány jako a priori nedůvěryhodné, jak ukazuje postup řešení následujícího případu.

Klientka je slepá, osm let v násilném vztahu. Fyzické i psychické týrání (pálení cigaretou), podáno trestní oznámení (policie to nejdřív chtěla vyhodnotit jako přešupek). „Pracovnice okamžitě vzala klientku k lékaři na vyšetření a ošetření ran, poté jeli na PČR v XXX, kde klientka bydlí. Ze začátku policie chtěla celý případ vyhodnotit jako přešupek. Vůči tomu se pracovnice vyjádřila a nakonec policie přehodnotila situaci a případ je vyhodnocen jako trestný čin.“ (První fáze výzkumu, paní Tisová, z terénního deníku sociální pracovnice)

Oběť je pak vystavována opakovaným výsledkům na jednotlivých institucích, které jsou často vedeny necitlivě a bez zapracování znalostí o traumatu do způsobu zacházení s oběťmi. Pokud se podíváme jen na četnost výsledků, většinou k minimálně dvěma dochází na PČR, dále musí oběť o situaci hovořit na OSPOD, případně v intervenčním centru. A i zde je ještě podstatně větším problémem sexualizované násilí, kde je oběť vystavena extrémní dlouhotrvající zátěži, která je navíc rovněž silně genderovaná. Systémová zátěž vede často až k retraumatizaci oběti, kterou vytváří svým přístupem samotný systém postavený na nevěděni nejen o traumatu, ale také o retraumatizaci.

Já si myslím, že člověk, který přichází do intervenčního centra z ulice, si vůbec nedokáže představit, co je trestní řízení, a tudíž si troufám říci, že se sice bojí, co bude, ale nedokáže si to představit. Takže nevím, že by z toho ti lidé vystoupili proto, že by se báli opakovaných výsledků na policii nebo znaleckého zkoumání. To ne, protože to s tím nemají spojené. Je pravda, že klientky, jež se rozhodnou tou trestní cestou jít, toho pak v 95 % případů litují. Protože – já bych tam klidně nechala ty silné převlastky – devastující, opakovaná retraumatizace tam prostě je. Nevím jistě, jestli by to šlo udělat jinak. Nemám možná představu jak. Ale ten systém [skutečně] je takto nastaven. (Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC)

Epistemické znevýhodnění je tu tedy dvojí. Na jedné straně má reálný základ, oběti nevědí, jak systém pomoci funguje, což je staví do nevýhodné pozice. Na stra-

ně druhé se jedná o strategické odpírání věrohodnosti jejich výpovědím, přestože perspektiva přeživších tvoří základ porozumění celému cyklu domácího násilí. Zejména strategické znevažování poznání jednotlivých obětí i poznání o fungování domácího násilí jako celku, které z něj vychází, pak umožňuje fragmentovaný a nekonzistentní přístup k řešení násilí, které má často podobu faktické nečinnosti, nepodniknutí kroků. To se pochopitelně projevilo i během pandemie, a to zejména v nečinnosti či automatickém omezení provozu některých pracovišť. Jak naznačují výše uvedené citáty, pořízené během pandemie, nejedná se však o nový jev.

Záměrné nevědění

S určitým odstupem, který od situace pandemie česká společnost získává, se v oblasti domácího násilí často obecnější debata redukuje na to, zda pandemie způsobila nárůst počtu případů domácího násilí, nebo nikoli [Čírtková 2021]. Vzhledem k absenci dat nad rámec počtů vykázaní pro takovoto tvrzení nemáme v tuto chvíli žádná kvantitativní reprezentativní data. Dle výpovědí klientek některých pomáhajících organizací navíc k vykázaní v době pandemie docházelo velmi nekonzistentně v závislosti na tom, jak byly podmínky v konkrétním regionu nastaveny. Česká republika data systematicky nesbírá, nelze tedy s jistotou určit, zda k nárůstu případů došlo. Nedochází tu k zohlednění znalostí ze zahraničí, kde se statistiky sbírají a kde k nárůstu došlo, a toto vytěšňování zároveň normalizuje situaci před vypuknutím pandemie, která je ale alarmující, jak dokládají výzkumy uvedené výše. K vytěšnění toho, co bychom se mohli o vztahu mezi pandemickou situací a domácím násilím na ženách dozvědět, dochází i tím, na co se žádoucí vědění redukuje. Zejména jde o redukci možného vědění pouze na zjištění, zda pandemická situace způsobuje nárůst tohoto jevu, či nikoli. Tímto způsobem dochází k vytěšnění dalších poznatků z rámce vědění o vztahu pandemie a domácího násilí, například o nárůstu intenzity násilí v konkrétních zaznamenaných případech.

Možné vědění je v rámci systému pomoci potlačováno i v případech, které se přímo zaměřují na zjištění skutečností, jež jsou definovány jako něco, co lze detekovat pouze s potřebnými znalostmi. V případě soudnictví jde zejména o vypracovávání znaleckých posudků. S pozicí znalce či znalkyně se váže silná epistemická pozice, a to především ve vztahu k ohroženým osobám a jejich dětem. Přesto se v rámci výzkumu ukázalo, že řada znalců a znalkyň zřejmě nic o dynamice domácího násilí neví. Je nicméně těžké posoudit, zda je to dáno tím, že si toho nejsou vědomi (např. to nebylo součástí jejich vzdělání), nebo se tu projevují další faktory, jako například předsudky apod., kdy je jejich nevědění již výsledkem určité činnosti. Takovou neznalost, konkrétně vztahu mezi násilím a traumatem, ilustruje i následující případ znalce:

Teď třeba klientku, která má diagnostikovanou posttraumatickou stresovou poruchu posudkem v trestním řízení, ale teď šla na [soud] syna (doprovázela ho tam

a i ona byla v rámci toho řízení o péči zkoumána), [znalec] skoro hned ve dveřích poučil, že posttraumatická stresová porucha vzniká jenom u vojáků, kteří si prošli válkou, takže ona ji nemá a ten druhý znalec to tam napsal špatně. – Takovéto nepravdivé věci... (Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát)

Zde narážíme na záměrnou neznalost. Ta podle Tuany [2006] znamená systematické ignorování určité znalosti, protože by její zakomponování mohlo znamenat vznášení nároku na změnu celkového fungování systému, ve kterém se neznalost udržuje. V kontextu výzkumu domácího násilí na ženách se takovou znalostí, krom samotné problematiky domácího násilí, zdá být ne/vědění o fungování traumatu a o jeho následcích, které zároveň podmiňuje často schematizující představu o přeživších – zejména jako o „obětech“. Z hlediska představovaných dat se pak toto implicitní předporozumění propisuje především do toho, jak jednotlivé složky systému oběti domácího násilí vnímají.

Komunikační partnerka: To slovo oběť je hodně vázáno na určité očekávané projevy chování a jednání. A pak máme představu určité nekompetentnosti, která nás ale trochu rozčiluje. (Nebo si dokážu představit, že někoho rozčiluje – když s ní neumí pracovat.) Takže vlastně očekávám nějaké jednání, jež mě rozčiluje, nějak na něj reaguji. A když tam není, najednou se mi vlastně uleví, protože to „není domácí násilí“. Výzkumnice: A kdo je rozčilený nebo koho to rozčiluje?

Komunikační partnerka: Myslím si, že toho odborníka, který s tím neumí pracovat. Samozřejmě když klientce řeknu, ať si podá návrh na svěření dítěte do péče, a ona mi odpoví, že neví, jak na to, a neví, jestli to vůbec chce, mám pocit určité nekompetentnosti. „Tak buď vás bije, a pak chcete odejít, anebo vás nebije a lžete mi.“ Jednoduchá rovnice, že? Je to nějaké očekávané jednání. Když tam budu mít oběť, mohu očekávat, že bude opravdu aktivní, anebo budu mít očekávání, že pravá oběť se pozná podle toho, že při první konzultaci brečí – ale ona mi tady nebrečí. – Ba co víc (zážitek z jednoho IDT [interdisciplinárního týmu] na policii): „Oběť přece nepříjede novým autem. Oběť nemá přístup k penězům. A ona přijela novým BMW! To nebyla oběť...“ Mám zkrátka pocit, že to slovo oběť se pojí se spoustou očekávaného jednání, ve smyslu spíš takhle – spíše nižších schopností, dovedností, zdrojů, kompetencí. (Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC)

Jak citace dokládá, není vždy snadné určit, do jaké míry je nevědění výsledkem cíleně budované neznalosti a do jaké míry je něčím, co je v systému pomoci přípustné, protože využití podložené znalosti systém nevyžaduje. Přesto tu lze o záměrné neznalosti hovořit, neboť uchýlení se k ignorování možných relativně složitých a často rozporuplných projevů domácího násilí slouží k udržení vlastní pozice v systému. V případě v citátu zmiňované policie to znamená, že si zachovává autoritu rozhodování o tom, zda se o domácí násilí jedná, či nikoli. A to s využitím předsudečného a relativně běžného úsudku o chování tzv. pravé či správné oběti. Zároveň ignorování dostupného vědění udržuje v této oblasti status quo.

Na to, že se s potlačováním či ignorováním odborného vědění setkávají, poukazují i advokáti a advokátky:

Komunikační partnerka: Ti profesionálové často – a možná jsem to i řekla – nerozumějí obětem a pořád – neustále – čekají, že se budou chovat stereotypně.

Výzkumnice: Tedy jako taková ta „správná oběť“?

Komunikační partnerka: Že budou křičet, plakat, bránit se... Ono vám v té chvíli ale vůbec nemusí dojít, že se něco děje. Já jsem to zažila. Dojde vám to třeba za půl roku – nebo až vám to někdo řekne... To je problém. – Že to pak hodnotí takto: „Ten člověk sice volal na tísňovou linku, ale on vůbec nebyl vystrašený! On by měl křičet, plakat.“ To je hodně naivní představa na to, že je to vaše povolání. (Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka)

Tento typ neznalosti má několik stránek, přičemž klíčové pro jeho pochopení jsou možné důsledky poznání v této oblasti pro fungování celého systému pomoci. Pokud se díváme na pozici oběti perspektivou nevědomosti o důsledcích traumatu, nacházíme hned několik variant, jak je tato nevědomost konstruována a realizována. Jednak se pravděpodobně jedná o systém určitých předporozumění kulturního charakteru, který vytváří nereflektovaný dojem, že moje představa traumatu je správná. S tímto nereflektovaným dojmem pak ohroženou osobu srovnávám a vyhodnocuji její chování na základě chybného úsudku.

Dalším nereflektovaným aspektem situace oběti je míra toho, jak se „správná oběť“ má nebo může bránit. V oblasti domácího násilí se pohybujeme v klasickém trojúhelníku oběť–útočník–zachránce [Karpman 2007; Peticollin 2008]. Jedním ze základních znaků oběti je, že se u ní opakuje dlouhodobá potíže s pojmenováním toho, co potřebuje – v důsledku čehož má tendenci ustupovat. Okamžik, kdy se takový člověk odhodlá volat o pomoc, je velmi důležitý, protože tím se do značné míry rozhoduje jít proti své pocíťované bezmoci a převzít zodpovědnost za situaci a – v neposlední řadě – se starat o své potřeby.

Tato tendence ustupovat, která patří mezi definiční znaky traumatu, je pak systémem hojně využívána. Pokud jsou ve vztahu nezletilé děti, je oběť, která ustupuje, v zájmu dětí ochotná při necitlivém zacházení ze strany institucí přistoupit na vyjednávání s partnerem a domluvit se s ním např. na střídavé péči o děti, v jejímž rámci pak ale dlouhodobě nadále čelí násilí ona i děti. Tlak na domluvu například ze strany OSPOD či soudu vychází z nevědění o mocenské převaze násilného partnera, která skutečnou domluvu vylučuje, protože nedochází k vyjednávání ze srovnatelných pozic. Neznalost v oblasti traumatu se pak projevuje v konkrétních opatřeních, jak ukazují dva úryvky z terénních deníků sociálních pracovníků o konkrétních případech řešených v rámci prvního nouzového stavu:

Bývalý partner je agresivní na ni i děti (syna držel pod krkem), děti 5 a 7 let, otec se léčí v Sananimu kvůli drogám a alkoholu. Klientka se bojí děti předávat ke styku,

nic ale není soudně upraveno. OSPOD – doporučil, ať se s otcem dohodne. Situace v rámci covid-19 je horší, otec nedodržuje bezpečnostní pravidla. (První fáze výzkumu, paní Šípková, z terénního deníku sociální pracovnice)

Syn Martin je ve střídavé péči, která nefunguje, šest let se táhnou soudy. Z jednání OSPOD uvádí: „Pracovnice odmítla se synem mluvit se slovy: proč, to není přece nutné, nezatěžujte ho a domluvte se s otcem.“ Syn nechce k otci chodit, má tam trávit vždy 6 dní, nesmí od něj klientce volat, dělá to tajně. Před odchodem nechce jíst, spát, pláče.“ (První fáze výzkumu, paní Morušová, z terénního deníku sociální pracovnice)

Důsledky traumatu jsou tak do systému zakomponovány jako jeden z mechanismů, které zvyšují latenci jevu, protože část případů, u kterých se určitá skupina aktérů shoduje na tom, že se jedná o násilné situace, není jinou složkou systému takto vyhodnocována. To je umožňováno právě díky cílenému udržování nevědění v této oblasti. V důsledku této situace jsou definiční znaky traumatu využívány systémem pro hladký průběh např. soudního řízení nebo jiného typu jednání v převážně opatrovnických záležitostech. Tato praxe zároveň umožňuje, že se v systému pomoci a řešení domácího násilí pohybuje řada aktérů, kteří necítí tlak na to specializované vědění získat, jak ukazuje následující sekce.

Nevědění, o němž víme, že nás ale nemotivuje nevěděné zjistit

Posledním typem nevědění, který se v analýze výrazně projevil, je nevědění, které aktéři nejsou motivováni překonávat, přestože vědí, či přinejmenším tuší, že je nevěděné možné zjistit. Protipandemická opatření některé možnosti pomoci de facto vyřadila z provozu, přičemž soudnictví je jedním z nejmarkantnějších příkladů. Samotná skutečnost pozastavení činnosti soudů se dá interpretovat jako nezáměr o zjistitelné. V tomto případě o konkrétní dopady, které průtahy mají ať už v civilních, či trestních sporech v případech, kde figuruje domácí násilí. Výzkum na základě hloubkové analýzy sledovaných případů ukázal, že dopad těchto opatření ovlivňuje i epistemická pozice některých složek. Tedy faktory, které na pandemii přímo nezávisí. Právě soudy, respektive soudci a soudkyně, totiž nemají povinnost se dále vzdělávat. Mohou si tedy dovolit nevědět, jak domácí násilí funguje, systémově nejsou motivováni k tomu nevěděné poznat, byť fakultativní vzdělávání jim přístupné je.

Souvisí to úzce s kontextem, ve kterém se pohybují, neboť v českém právu chybí definice domácího násilí. Soudce Bouzek z našeho výzkumu tak konstatuje, že „domácí násilí je teoretický pojem, který my do toho prostě nezapojujeme“. V praxi nezbývá než soudit v těchto případech na základě konkrétních skutkových podstat jednotlivých činů. Zatímco podstata sledovaného jevu, tedy domácího násilí, tkví v souboru jednotlivých – často drobnějších činů – probíhajících cyklicky a dlouhodobě, soudy rovinu kontextuální provázanosti násilných aktů neuplatňují. Absence definice umožňuje redukci celého souboru situací na jednu,

kvůli které agresor nakonec je nebo není odsouzen. O podstatě domácího násilí je tak možné nevědět a tato nevědomost není problematizována:

Výzkumnice: A měl jste někdy pocit, že to tam třeba je (tedy při řešení ne znásilnění, ale toho týrání)? – Že by tam mohlo jít o nějaké další formy...

Komunikační partner: Můžeme se k tomu dostat v rámci výsledku té osoby. Můžeme to nějak popsat. Na druhou stranu, pokud je tu nějaké závažné sexuální násilí, to, jestli jí někdy dal facku, pro nás není důležité – to už nebude mít takový vliv. Bude to třeba další přitěžující okolnost, ale závažnost toho samotného sexuálního násilí je taková, že nějaký další trestný čin menší závažnosti by tam nehrál roli. To my tady už primárně neřešíme. (Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce)

Neznalost týkající se dynamiky domácího násilí znemožňuje domácí násilí jako takové odsoudit, a tedy i zastavit. Domácí násilí je na úrovni soudního řízení navzdory faktům o jeho dynamice redukováno na jednotlivé skutky a jako takové je prokazatelné třeba jen znaleckým posudkem na tzv. posttraumatickou stresovou poruchu. Tímto způsobem se dále udržuje možnost a normalita nevědění toho, zda se o domácí násilí jedná a co to vlastně je. Paradoxně tak v některých případech dochází k situaci, kdy potřebu dalších systémových složek po potvrzení či vyvrácení domácího násilí plní soudy v kontextu, ve kterém tak mohou činit při zachování vlastního nevědění.

U opatrovnického řízení je například neznalost o domácím násilí často v základu rozhodování. K opatrovnickému řízení dochází zpravidla dříve než k trestnímu, pokud k tomuto vůbec dojde. Opatrovnický soud bere v potaz přítomnost násilí zpravidla pouze tehdy, pokud je v průběhu opatrovnického řízení pachatel již pravomocně odsouzen v trestním řízení, což se ale většinou neděje. Z toho vyplývá, že se opatrovnický soud stává často místem, kde k násilí dále dochází, a to často veřejně. Oběť je systémem nucena dohodnout se s násilným partnerem v zájmu svých dětí bez ohledu na přítomnost násilí. V tomto případě tedy nezřídka způsob vedení opatrovnického soudu násilí legitimizuje a posiluje pozici násilné osoby. Přítomen je i nárok na toto nevědění:

Komunikační partner: Abych se vrátil k té vaší otázce, jakým způsobem domácí násilí zjišťujeme: obvykle tak, že ta informace prostě nějakým způsobem zazní. Třeba se ji dozvíme přímo od těch lidí. Oni nejsou v situaci, kdy by se měli něčeho zásadního bát. V té domácnosti už většinou nežijí. Ba naopak: předkládají soudu návrh na rozhodnutí o budoucnosti jejich dítěte. To znamená, že pokud jde o argument domácího násilí, logicky se dá odhadovat, že ho budou mít tendenci spíš nadužívat, než že by ho v dané situaci nepoužili. Ve chvíli, kdy se už rozhodli společné soužití s násilníkem ukončit a odejít od něj, asi není úplně důvod neříct situaci, kdy se jedná o budoucnost dětí, že ten člověk je násilník. Takže se nám to občas objeví v těch návrzích a pak s tím pracujeme... Úplně se tedy nesnažíme dopátrat a odhalit, jestli tam náhodou něco takového nebylo. V tomhle nechceme být až tak proaktivní. Předpokládáme totiž, že ti lidé nám to v situaci, v níž jsou, prostě sami řeknou. Není důvod, proč by neřekli.

Výzkumnice: Nestalo se vám tedy, že byste měl takový dojem, že se tam něco děje, a vy nevíte, co to vlastně je? To se vám v těch případech nestává?

Komunikační partner: Nestává se mi, že bych měl dojem, že tam dochází k nějakému fyzickému brachiálnímu násilí. Stává se mi, že cítím, že v tom rodičovském páru asi není rovnováha v rámci rozhodovacího slova. A to je přesně ta hranice, za kterou si myslím, že bychom neměli jít. (Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce)

Pandemická situace umožnila zvýraznit to, na jakých místech je v celém systému pomoci v citátu výše zmiňovaná „hranice“, tedy to, kde již není nutné a ani žádoucí vědět či se o zjiitelné zajímat. Ze společenskovední perspektivy je nutné zaměřit se na to, co takové nevědění, respektive jeho nárokování, způsobuje, jaké konání či naopak nekonání umožňuje. Byť se v našem vzorku tento typ nevědění nejotevřeněji ukazoval právě v oblasti soudnictví, i řada příkladů v předcházejících sekcích sem do určité míry spadá. Například možnost nevědět nic o znacích traumatu a nepracovat s ním je distribuována napříč systémem. A to i přesto, že se setkáváme s řadou míst a konkrétních aktérů a akterek, kteří naopak hlubokou znalost tohoto jevu mají. Podstatné ale je, že nastavení celého systému umožňuje, aby v něm pracovala řada aktérů, kteří se o dostupné vědění mohou nezajímat. Na vyšší úrovni, a zejména na úrovni státních politik, je tento typ nevědění patrný mimo jiné i v přetrvávajícím nezájmu o sbírání dat o tomto jevu, ať už v souvislosti s pandemickou situací, či mimo ni.

Přítomnost více typů nevědění a skutečnost, že jeho alespoň částečně vědomé podoby různí aktéři různě strategicky využívají, vedou k roztržštěnosti systémového řešení násilí. Toto nastavení se projevilo i za pandemie, daný jev ale funguje nezávisle na ní. Pandemie covidu-19 totiž neznamenala zásadní změnu systému, který je dlouhodobě natolik nekonzistentní, že v řadě případů nedokáže násilí ani rozpoznat, natož zastavit. V již tak nekonzistentním systému se v rámci pandemie zvýšily systémové bariéry pomoci, které se propsaly do nižší dostupnosti služeb, úplné nedostupnosti některých částí systému po dlouhá období (soudy) nebo vyšší bagatelizace napříč systémem. Zároveň se pandemická situace projevila v konkrétních případech domácího násilí. Nevědění se tak v době pandemie jen ještě více propsalo do způsobů, jak s domácím násilím současný systém pracuje a jak jej řeší.

Závěry

Přestože ke sběru dat docházelo během pandemie, tento text vznikl již s vědomím toho, jak je pandemie v literatuře a odborných diskusích postupně interpretována. Tato interpretace může sloužit jako důležitá znalostní mřížka, kterou můžeme z dnešní perspektivy využít i k interpretaci dat sbíraných za pandemie. A to s cílem porozumět lépe fenoménům, které stojí – často skrytě – za tím, jaké jsou reálné šance ohrožených osob vymanit se z násilné situace. Stejně jako v některých jiných oblastech se i v případě domácího násilí ukazuje, že pandemická

situace částečně přispěla ke změnám ve sledovaném jevu – nárůstu intenzity i počtu případů násilí. Především ale umožnila nahlédnout to, jak jednotliví aktéři v daném fenoménu konají a co jim toto konání umožňuje a k čemu směřuje.

Výstupy analýzy ukazují, že spíše než o konání je často na místě hovořit o nečinnosti, a to ať už na úrovni řešení konkrétních případů domácího násilí, nebo na úrovni státního aparátu. První příspěvek textu spočívá v tom, že ukazujeme význam nevědění pro pochopení fungování současného systému pomoci obětem domácího násilí a jeho nastavení. V systému pomoci se vzájemně prolíná několik typů nevědění, přičemž pro jejich kategorizaci využíváme typologii Nancy Tuany [2006]. V souladu s dalšími autory a autorkami [Veselý 2007; McGoey 2012] poukazuje Tuana na význam – a opomíjení – neznalosti a nevědění jako zdrojů moci v rámci sociální interakce a politických kontextů. Nevědění určitým aktérům umožňuje konat či naopak opodstatňuje nečinnost nebo její přetrvávání. Byť kontext domácího násilí není ojedinělý tím, že se na něm nevědění podepisuje, je důležité věnovat procesům, díky nimž v systému pomoci přetrvává, soustavnější pozornost. Detailnější analýza způsobů nevědění v oblasti domácího násilí nabízí epistemické nástroje k posunu v jeho řešení, který je žádoucí i nad rámec pandemického kontextu.

Konceptuální rámec této studie se proto zaměřil na epistemologii a způsoby, jimiž je možné ne/vědět a které ovlivňují to, jak na základě vědění dochází či nedochází ke konání. Konkrétním nástrojem byly tři typy nevědění filozofky Nancy Tuany [2006]: nevědění pramenící z epistemické nerovnosti; záměrné nevědění; a nevědění, o němž sice víme, ale jež nás může nezajímat. Aplikace této kategorizace na výpovědi jednotlivých aktérů v rámci našeho explorativního výzkumu umožňuje ukázat nevědění jako integrální součást současného systému pomoci obětem domácího násilí a minimálně jeden z důvodů nečinnosti ať už na osobní, či systémové úrovni. Bez nahlédnutí významu a způsobů konstrukce nevědění v této oblasti není možné plně pochopit, jak systém řešení násilí v současnosti (ne)funguje. Pandemie a související epidemiologická opatření se přitom ukázaly jako zásadní pro demonstrování dopadů, které tato nevědění mají. Zároveň tyto procesy pandemii předcházejí a není důvod předpokládat, že po jejím konci (případně s nástupem nových krizí) přestanou být relevantní.

Druhým cílem příspěvku bylo poskytnout konkrétní poznatky o tom, jak se nevědění projevuje, a to nikoli jen v rámci pandemie. Tyto poznatky mohou do budoucna sloužit jako základ pro praktické změny v systémovém řešení a prevenci násilí. Využití typologie nevědění nám umožnilo nahlédnout důležitý aspekt řešení fenoménu domácího násilí na ženách. Pandemická situace, která k výzkumu vedla, napomohla ukázat typy nevědění, jež fungují jako jeden z faktorů, který udržuje neuspokojivý předpandemický stav v této oblasti. Nevědění je součástí nastavení celého systému, jež umožňuje lidem, kteří v něm pracují či se jinak pohybují, toto nevědění aktivovat, využít jej při tom, co by mělo být řešením násilí. Popsané typy nevědění jsou zaužívané, fungují jako rámec, kterým je možné k násilí přistupovat. Při nástupu celospolečenské krize právě nevědění,

kteří je součástí systémového řešení násilí, umožňuje nijak neposunout vědění v této oblasti. Namísto toho, abychom díky pandemii revidovali fungování celého systému, přispívá vytlačování toho, co bychom se mohli dozvědět, k udržení neuspokojivého stavu.

Dělení nevědění na uvedené tři typy je nutné chápat jako analytické, v terénu se všechny tři typy navzájem prolínají a mohou se vzájemně posilovat. Dobře je to patrné na příkladu traumatu a práce s ním. Odborná literatura i reflexe dobré praxe ukazují, že znalost traumatu, jeho fungování a projevů by měla být nedílnou součástí řešení i prevence domácího násilí a jako taková by se měla propisovat do nastavení systému prevence a pomoci [Baker et al. 2015] i do výzkumu tohoto jevu [Baker, Lalonde 2020]. Z hlediska péče o osoby ohrožené domácím násilím jsou klíčové důsledky, které trauma pro danou osobu má: často jsou to pocity bezmoci nebo naopak přesvědčení, že si násilí zaslouží, které mohou násilí bagatelizovat nebo ospravedlňovat. Tyto reakce jsou důsledkem samotného traumatu, a nikoli znakem toho, že se o násilí nejedná. Jedním z definičních rysů traumatu jsou i obtíže s mluvením o samotné traumatické zkušenosti, což klade na systém pomoci další nároky, pokud má být pomoc efektivní [Hague 2005]. S traumatem a traumatizací souvisí i stigma, jehož součástí je přisuzování spoluviny za násilí páchané na oběti (sekundární viktimizace), a tedy rovněž i vyviňování okolí [Goffman 1963]. Právě povědomí o výše popsaných procesech je pro funkční systém pomoci nutnou podmínkou [Baker et al. 2015].

Zkoumání reálné praxe ale ukazuje, že trauma a jeho projevy se stávají zdrojem epistemické nerovnosti, když je například nejednoznačnost či rozporuplnost chování přeživších interpretována mimo kontext traumatu. V případech profesionálů či profesionálek, u kterých je možné nárokovat znalost jeho fungování, mluvíme o strategickém využívání záměrné neznalosti, která jim umožňuje nekonat. U pozic a institucí pak sledujeme způsoby, jimiž je systémově snižována pravděpodobnost, že se vědění o traumatu stane součástí rozhodování a činnosti těchto složek.

Závěrem je třeba upozornit, že celý koncept nevědění umožňuje nahlédnout jinak i velmi časté hodnocení fungování celého systému – tedy to, že se v něm vyskytují jedinci, kteří s násilím pracují v souladu se současnými poznatky, a jiní, kteří tak nečiní – že systém funguje „člověk od člověka“. Kategorizace nevědění a aktivace podob daného fenoménu různými aktéry napříč systémem ukazuje, že celý systém řešení domácího násilí s různými formami nevědění aktivně pracuje. Využití konceptu nevědění ukazuje, že se jedná o více než individuální, na sobě navzájem nezávislá pochybení. Nevědění systém prostupuje, umožňuje jeho současné fungování a znesnadňuje snahy o jeho reformu. Význam společenskovo-vědního výzkumu vidíme do budoucna v prohloubení pochopení (ne)fungování systému pomoci, které usnadní a zefektivní řešení domácího násilí v České republice.

BLANKA NYKLOVÁ získala doktorát ze sociologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Od roku 2014 působí jako vědecká pracovnice Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Mezi její výzkumné zájmy patří česká feministická scéna, postavení genderových studií v České republice – zejména otázky spojené s genderově podmíněným násilím – a geopolitický rozměr produkce vědění. Specializuje se na kvalitativní výzkum a spolupracovala na řadě výzkumných grantů a meziinstitucionálním výzkumu dopadů covidu-19 a souvisejících opatření na genderově podmíněné a zejména partnerské násilí. Působila jako místopředsdkyně Genderové expertní komory ČR a je předsdkyní Centra pro studium populární kultury.

DANA MOREE vystudovala obor pastorační a sociální práce na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy a dále pak obor obecná antropologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. V roce 2008 ukončila doktorské studium na Univerzitě humanistiky v Utrechtu. Co se výzkumných aktivit týče, zaměřuje se na oblast propojení společenských změn a vzdělávacího systému – např. v publikaci *Učitelé na vlnách transformace* (Praha: Karolinum, 2013), *Základy interkulturního soužití* (Praha: Portál, 2015) nebo *Meziprostory* (Praha: Karolinum, 2022). Kromě akademické činnosti se věnuje tématu setkávání kultur i v rámci kurzů a seminářů a zabývá se divadlem utlačovaných (více na www.dvenatreti.cz).

VANDA MAUFRAS ČERNOHORSKÁ získala doktorát ze sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Díky podpoře Fulbrightova stipendia strávila akademický rok 2015/2016 jako hostující výzkumnice na Yale University. V současné době (k r. 2022) působí jako postdoktorandka v oddělení NKC – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., a v Kabinetu pro studium vědy, techniky a společnosti Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i. Výzkumně se zaměřuje na problematiku genderových nerovností v kontextu feministického institucionalismu a postavení genderové expertízy – s důrazem na produkci (genderově senzitivního) vědění v dobách krize. Mezi její další odborné zájmy patří otázky kvalitativních metod, multidisciplinárního přístupu ve společenskovědním výzkumu a dopadu digitalizace a permanentní konektivity na pracovní a osobní život. Od roku 2020 působí jako předsdkyně Genderové expertní komory ČR.

Literatura

- Aldridge, J. 2013. „Identifying the Barriers to Women’s Agency in Domestic Violence: The Tensions between Women’s Personal Experiences and Systemic Responses.“ *Social Inclusion* 1 (1): 3–12, <https://doi.org/10.12924/si2013.01010003>.
- Anderson, K. L. 2005. „Theorizing Gender in Intimate Partner Violence Research.“ *Sex Roles* 52 (11–12): 853–865, <https://doi.org/10.1007/s11199-005-4204-x>.
- Anderson, S., A. Armstrong, G. Bent et al. 2014. *Gender and Militarism Analyzing the Links to Strategize for Peace* [online]. Women Peacemakers Program [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.peacewomen.org/node/90923>.
- Barvíková, J., J. Paloncyová. 2016. *Děti, rodiče a domácí násilí: výzkum klientely Acorusu*, z. ú. Praha: VÚPSV, v. v. i.

- Baker, L., E. Barreto, N. Etherington, N. Pietsch. 2015. „An Intersectional Model of Trauma for Service Providers.“ *Learning Network* [online] 15 [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: www.learningnetwork.ca.
- Baker, J., D. Lalonde. 2020. *Toward A Trauma-And Violence-Informed Research Ethics Module: Considerations And Recommendations*. London, Ontario: Western University, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27626.03523>.
- Barbieri, D., A. García Cazorla, L. Thil, B. Mollard, J. Ochmann, V. Peciukonis, L. Salanauskaitė. 2021. *Gender Equality Index 2021: Health*. Vilnius: EIGE. <https://doi.org/10.2839/633501>.
- Bogner, A., Littig, B., Menz, W. 2018. „Generating Qualitative Data with Experts and Elites.“ Pp. 652–667 in U. Flick (ed.). *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE, <https://doi.org/10.4135/9781526416070.n41>.
- Boserup, B., M. McKenney, A. Elkbuli. 2020. „Alarming Trends in US Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic.“ *The American Journal of Emergency Medicine* 38 (12): 2753–2755, <https://doi.org/10.1016/j.ajem.2020.04.077>.
- Buriánek, J., S. Pikálková. 2013. *Intimate Violence: A Czech Contribution on International Violence Against Women Survey*. Prague: Karolinum.
- Buriánek, J., M. Pikálková, Z. Podaná. 2014. *Násilí na mužích: Sonda do zákoutí partnerských vztahů*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Buriánek, J., M. Pikálková, Z. Podaná. 2015. *Abused, Battered, or Stalked: Violence in Intimate Partner Relations Gendered*. Prague: Charles university in Prague, Karolinum Press.
- Cavaghan, R., T. Kulawik. 2020. „Experts, Idiots, and Liars: The Gender Politics of Knowledge and Expertise in Turbulent Times.“ *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 27 (4): 643–647, <https://doi.org/10.1093/sp/jxaa039>.
- Cibin, R., T. Stöckelová, M. Linková. 2021. *RESISTIRE D2.1 - Summary Report mapping cycle 1*, <https://doi.org/10.5281/zenodo.5361042>.
- Clark, D., R. Jordan. 2021. „Recognizing Resilience: Exploring the Impacts of COVID-19 on Survivors of Intimate Partner Violence.“ *Gender Issues* 39: 320–334, <https://doi.org/10.1007/s12147-021-09292-5>.
- Council of Europe. 2019. *Gender Matters, a Manual on Addressing Gender-based Violence Affecting Young People*. Council of Europe.
- Czymara, Ch. S., A. Langenkamp, T. Cano. 2021. „Cause for Concerns: Gender Inequality in Experiencing the COVID-19 Lockdown in Germany.“ *European Societies* 23 (1): 68–81, <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1808692>.
- Čírtková, L. 2021. „Domácí násilí v době covidové.“ *Psychologie dnes* [online] 2021/2 [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/psychologie-dnes/100644/domaci-nasili-v-dobe-covidove>.
- Decker M. R., K. Bevilacqua, S. N. Wood, G. W. Ngare, M. Thiongo, M. E. Byrne, A. Williams, B. Devoto, N. Glass, L. Heise, P. Gichangi. 2022. „Gender-based Violence during COVID-19 among Adolescent Girls and Young Women in Nairobi, Kenya: A Mixed-methods Prospective Study over 18 Months.“ *BMJ Global Health* 7 (2): e007807, <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2021-007807>.
- Dlamini, N. J. 2021. „Gender-Based Violence, Twin Pandemic to COVID-19.“ *Critical Sociology* 47 (4–5): 583–590, <https://doi.org/10.1177/0896920520975465>.
- Dvořáčková, J. 2017. *Analýza existujících výzkumů v ČR v oblasti partnerského násilí* [online]. Úřad vlády [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Metaanaliza_final.pdf.
- ECR. 2020. *EU Annual Regional and Local Barometer* [online]. European Committee of the Regions [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/EURegionalBarometer-2020.aspx>.

- EIGE. 2021. *Gender Equality Index 2021: Health* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://bit.ly/3Npo1fK>.
- Fisher, A. N., M. K. Ryan. 2021. „Gender Inequalities during COVID-19.“ *Group Processes & Intergroup Relations* 24 (2): 237–245, <https://doi.org/10.1177/1368430220984248>.
- Flecha, R. 2021. „Second-Order Sexual Harassment: Violence Against the Silence Breakers Who Support the Victims.“ *Violence Against Women* 27 (11): 1980–1999, <https://doi.org/10.1177/1077801220975495>.
- Flick, U. (ed.). 2018. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE, <https://doi.org/10.4135/9781526416070>.
- Franzway, S., N. Moulding, S. Wendt, C. Zufferey, D. Chung. 2019. *The Sexual Politics of Gendered Violence and Women's Citizenship*. Bristol: Policy Press, <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447337782.001.0001>.
- Gelder, N. van, A. Peterman, A. Potts, M. O'Donnell, K. Thompson, N. Shah, S. Oertelt-Prigione. 2020. „COVID-19: Reducing the Risk of Infection Might Increase the Risk of Intimate Partner Violence.“ *EClinicalMedicine* 21, <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2020.100348>.
- Goffman, E. 1963. *Stigma; Notes of the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Götzmann, N., N. Bainton. 2021. „Embedding Gender-responsive Approaches in Impact Assessment and Management.“ *Impact Assessment and Project Appraisal* 39 (3): 171–182, <https://doi.org/10.1080/14615517.2021.1904721>.
- Green, L., D. Fateen, D. Gupta, T. McHale, T. Nelson, R. Mishori. 2020. „Providing Women's Health Care during COVID-19: Personal and Professional Challenges Faced by Health Workers.“ *International Journal of Gynecology and Obstetrics* 151 (1): 3–6, <https://doi.org/10.1002/ijgo.13313>.
- Hague, G. 2005. „Domestic Violence Survivors' Forums in the UK: Experiments in Involving Abused Women in Domestic Violence Services and Policy-making.“ *Journal of Gender Studies* 14 (3): 191–203, <https://doi.org/10.1080/09589230500264083>.
- Hearn, J., L. McKie. 2008. „Gendered Policy and Policy on Gender: The Case of 'domestic violence'.“ *Policy and Politics* 36 (1): 75–91, <https://doi.org/10.1332/030557308783431634>.
- Hejnová, K., J. Chylíková. 2020. „Přístup k řešení rodičovských konfliktů na odděleních sociálně-právní ochrany dětí v České republice: Volba defenzivní praxe a její faktory.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 56 (1): 3–27, <https://doi.org/10.13060/csr.2020.001>.
- Hester, M. 2011. „The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Childrens Safety in Contexts of Domestic Violence.“ *British Journal of Social Work* 41 (5): 837–853, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr095>.
- Hokr Míhlová, P., J. Ondrušková, D. Dohnal. 2016. *Ekonomické dopady domácího násilí na zdraví*. Praha: ProFem.
- Holmes, R. 2021. *Integrating Gender and Inclusion in Social Protection Response to COVID-19: What Have We Learnt?* [online]. SPACE: Social Protection Approaches to COVID-19: Expert Advice [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: https://reliefweb.int/attachments/74557104-4feb-3411-bc0a-f17f7fc0a905/GESI_What%20have%20we%20learned.pdf.
- Chandy, J. M., R. W. Blum, M. D. Resnick. 1996. „Gender-specific Outcomes for Sexually Abused Adolescents.“ *Child Abuse & Neglect* 20 (12): 1219–1231, [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(96\)00117-2](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(96)00117-2).
- Jarkovská, L., K. Lišková, I. Šmídová. 2010. *S genderem na trh: rozhodování o dalším vzdělání patnáctiletých*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

- Jatmiko, M. I., M. Syukron, Y. Mekarsari. 2020. „Covid-19, Harassment and Social Media: A Study of Gender-Based Violence Facilitated by Technology During the Pandemic.“ *The Journal of Society and Media* 4 (2): 319–347, <https://doi.org/10.26740/jsm.v4n2.p319-347>.
- John, N., S. E. Casey, G. Carino, T. McGovern. 2020. „Lessons Never Learned: Crisis and Gender-based Violence.“ *Developing World Bioethics* 20 (2): 65–68, <https://doi.org/10.1111/dewb.12261>.
- Johnson, M. P. 2016. „Conflict and Control: Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence.“ *Couples in Conflict: Classic Edition* 12 (11): 1003–1018, <https://doi.org/10.1177/1077801206293328>.
- Johnson, K., L. Green, M. Volpellier, S. Kidenda, T. McHale, K. Naimer, R. Mishori. 2020. „The Impact of COVID-19 on Services for People Affected by Sexual and Gender-based Violence.“ *International Journal of Gynecology and Obstetrics* 150 (3): 285–287, <https://doi.org/10.1002/ijgo.13285>.
- Karpman, S. B. 2007. „The New Drama Triangles.“ Příspěvek přednesený na konferenci USATAA/ITAA Conference, 11. 8. 2007 [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://pdf4pro.com/view/the-new-drama-triangles-576ef3.html>.
- Kimmel, M. S. 2002. „‘Gender Symmetry’ in Domestic Violence: A Substantive and Methodological Research Review.“ *Violence against Women* 8 (11): 1332–1363, <https://doi.org/10.1177/107780102237407>.
- Klepáčková, O., Z. Krejčí, M. Černá. 2020. *Trauma-informovaný přístup v sociální práci*. Praha: Grada Publishing.
- Krizsan, A., R. M. Popa. 2014. „Frames in Contestation: Gendering Domestic Violence Policies in Five Central and Eastern European Countries.“ *Violence against Women*, 20 (7): 758–782, <https://doi.org/10.1177/1077801214543386>.
- Kunc, K., J. Poláková, B. S. Hradecká, E. Hurychová, M. A. Budinová, M. M. Klusáčková. 2012. *Ekonomické dopady domácího násilí v ČR*. Praha: ProFem.
- Levine, P. A., M. Klienová. 2012. *Trauma očima dítěte*. Praha: MAITREA.
- Lokot M., A. Bhatia, S. Heidari, A. Peterman. 2021. „The Pitfalls of Modelling the Effects of COVID-19 on Gender-based Violence: Lessons Learnt and Ways forward.“ *BMJ Global Health* 6 (5): e005739, <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2021-005739>.
- Lundin, R., B. Armocida, P. Sdao, S. Pisanu, I. Mariani, A. Veltri, M. Lazzerini. 2020. „Gender-based violence during the COVID-19 pandemic response in Italy.“ *Journal of global health* 10 (2): 020359, <https://doi.org/10.7189/jogh.10.020359>.
- McGoey, L. 2012. „The Logic of Strategic Ignorance.“ *British Journal of Sociology* 63 (3): 553–576, <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2012.01424.x>.
- Meagher K., N. S. Singh, P. Patel. 2020. „The Role of Gender Inclusive Leadership during the COVID-19 Pandemic to Support Vulnerable Populations in Conflict Settings.“ *BMJ Global Health* 5 (9): e003760, <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-003760>.
- Nagashima-Hayashi, M., A. Durrance-Bagale, M. Marzouk, M. Ung, S. T. Lam, P. Neo, N. Howard. 2022. „Gender-Based Violence in the Asia-Pacific Region during COVID-19: A Hidden Pandemic behind Closed Doors.“ *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19 (4): 2239, <https://doi.org/10.3390/ijerph19042239>.
- Nyková, B., D. Moree. 2021. *Násilí na ženách v souvislosti s covid-19*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. / Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Paprsteinová, L., M. Vojtíšková. 2020. „Domácí násilí v 21. století z pohledu intervenčních center.“ *Právo a rodina* 4: 15–18.
- Patterson, M. E., D. R. Williams. 2002. *Collecting and Analyzing Qualitative Data: Hermeneutic Principles, Methods, and Case Examples*. Champaign, Illinois: Sagamore Publishing.

- Peterman, A., A. Pereira, J. Bleck, T. M. Palermo, K. M. Yount. 2017. „Women's Individual Asset Ownership and Experience of Intimate Partner Violence: Evidence From 28 International Surveys.“ *Public Health* 107: 747–755, <https://doi.org/10.2105/AJPH.2017.303694>.
- Peterman, A., A. Potts, M. O'donnell, K. Thompson, N. Shah, S. Oertelt-Prigione, , N. Van Gelder. 2020. „Pandemics and Violence Against Women and Children.“ *CGDev Working Paper* 528.
- Petersson, J., S. Strand. 2020. „Characteristics and Recidivism in Relation to Arrest: Differentiating between Partner Violent Subtypes.“ *Nordic Journal of Criminology*, 21 (2): 203–222, <https://doi.org/10.1080/2578983X.2020.1727119>.
- Petersson, J., S. Thunberg. 2021. „Vulnerability Factors among Women Victimized by Intimate Partner Violence and the Presence of Children.“ *Journal of Family Violence* 37: 1057–1069, <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s10896-021-00328-8>.
- Peticollin, C. 2008. *Oběť, kat a zachránce*. Praha: Portál.
- Pikálková, S., Z. Podaná, J. Buriánek. 2015. *Ženy jako oběti partnerského násilí: sociologická perspektiva*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Piquero, A. R., J. R. Riddell, S. A. Bishopp, C. Narvey, J. A. Reid, N. L. Piquero. 2020. „Staying Home, Staying Safe? A Short-Term Analysis of COVID-19 on Dallas Domestic Violence.“ *American Journal of Criminal Justice* 45: 601–635, <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09531-7>.
- Plášilová, L., M. Hůla, L. Krejčová, K. Klapilová. 2021. „The Covid-19 Pandemic and Intimate Partner Violence against Women in the Czech Republic: Incidence and Associated Factors.“ *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18: 1–14, <https://doi.org/10.3390/ijerph181910502>.
- Prokúpková, A. [n.d.]. *Policie ČR, IC (OSPOD), soudy – tři pilíře pro realizaci pomoci obětem DN*. Praha: Policie České republiky.
- Reichelt, M., K. Makovi, A. Sargsyan. 2021. „The Impact of COVID-19 on Gender Inequality in the Labor Market and Gender-Role Attitudes.“ *European Societies* 23 (1): 228–245, <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1823010>.
- Rosser E. et al. 2021. „How to Create a Gender-Responsive Pandemic Plan: Addressing the Secondary Effects of COVID-19.“ *Gender and COVID-19 Project*. [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.genderandcovid-19.org/resources/how-to-create-a-gender-responsive-pandemic-plan/>.
- Rubášová, H. 2021. *Činnost ředitelství služby pořádkové policie za rok 2020* [online]. Policie České republiky [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/cinnost-reditelstvi-sluzby-poradkove-policie-za-rok-2020.aspx>.
- Rushovich, T., M. Boulicault, J. T. Chen et al. 2021. „Sex Disparities in COVID-19 Mortality Vary Across US Racial Groups.“ *Journal of General Internal Medicine* 36: 1696–1701, <https://doi.org/10.1007/s11606-021-06699-4>.
- Sharma V., E. Ausubel, C. Heckman, E. Patric, J. T. D. Kelly. 2021. „Mitigating Gender-based Violence Risk in the Context of COVID-19: Lessons from Humanitarian Crises.“ *BMJ Global Health* 6 (5): e005448, <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2021-005448>.
- Shreeves, R., M. Prpic. 2019. *Violence Against Women in the EU: State of Play* [online]. European Parliamentary Research Service [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630296/EPRS_BRI\(2018\)630296_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630296/EPRS_BRI(2018)630296_EN.pdf).
- Sokačová, L., B. Marvánová Vargová, Š. Homfray, P. Špondrová. 2020. *25 let od pekingské akční platformy od pekingské akční platformy* [online]. Social Watch [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: http://www.socialwatch.cz/wp-content/uploads/sw_zprava_gender_cr_2020.pdf.

- Stanley, N., J. Devaney. 2017. „Gender-based Violence: Evidence from Europe. Psychology of Violence.“ *American Psychological Association Inc.* 7 (3): 329–332, <https://doi.org/10.1037/vio0000120>.
- Špondrová, P. et al. 2014. *Metodika hodnocení dopadů materiálů předkládaných vládě ČR do oblasti rovných příležitostí žen a mužů*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Tenglerová, H. 2011. „Politiky nečinnosti: genderová rovnost v české vědní politice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online] 12 (1): 63–73. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/787600d8c27097683eb92921293be25ca5da4cfa_politiky-necinnosti.pdf.
- Tomášek, J., Š. Diblíková, N. Hamplová, J. Rozum. 2019. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Topinka, D. (ed.). 2016. *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu Základní fakta a výsledky*. Ostrava: SocioFactor, s. r. o.
- Tuana, N. 2006. „The Speculum of Ignorance: The Women’s Health Movement and Epistemologies of Ignorance.“ *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 21 (3): 1–19, <https://doi.org/10.2979/hyp.2006.21.3.1>.
- UN Women, WHO. 2020. *Violence Against Women and Girls Data Collection during COVID-19* [online]. UN Women [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/issue-brief-violence-against-women-and-girls-data-collection-during-covid-19>.
- Úřad vlády ČR. 2019. *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019–2022* [online]. Úřad vlády České republiky [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP-DN--grafikaFINAL.pdf>.
- Úřad vlády ČR. 2021. *Zpráva za rok 2020 o plnění Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019–2022* [online]. Úřad vlády České republiky [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Zprava_za_rok_2020_Akcniho_planu_prevence_domaciho_a_genderove_podmineného_nasili.pdf.
- Veselý, A. 2007. „Veřejná politika.“ Pp. 13–41 in A. Veselý, M. Nekola (eds.). *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Vidu, A., R. Valls, L. Puigvert, P. Melgar, M. Joanpere. 2017. „Second Order of Sexual Harassment – SOSH.“ *Multidisciplinary Journal of Educational Research* 7 (1): 1–26, <https://doi.org/10.17583/remie.0.2505>.
- Violence against Women: An EU-wide Survey* [online]. 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.
- Všetičková, S., M. Zděnek, P. Molnár. 2017. *Analýza ekonomických dopadů domácího násilí*. Praha: Ivystreet.
- Walby, S., J. Allen. 2004. *Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the British Crime Survey*. London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- WHO. 2020. *Leaders’ Statement. Violence against Children: A Hidden Crisis of the COVID-19 Pandemic* [online]. World Health Organisation [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/detail/08-04-2020-joint-leader-s-statement---violence-against-children-a-hidden-crisis-o>.
- WHO. 2021. *Violence against Women: Prevalence Estimates, 2018* [online]. World Health Organisation [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256>.

Williamson, E., A. Gregory, H. Abrahams, N. Aghtaie, S.-J. Walker, M. Hester. 2020. „Secondary Trauma: Emotional Safety in Sensitive Research.“ *Journal of Academic Ethics* 18 (1): 55–70, <https://doi.org/10.1007/s10805-019-09348-y>.